
ՀՀ ՀԱՐԿԱՅԻՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ԷԿՈԼՈԳԻԶԱՑՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑՆԵՐԸ

ԱՐԱ ՔԱՌՑԱՆ

Վերջին տասնամյակներին մարդկության առջև ծառայած առավել բարդ հիմնախնդիրների շարքում առանձնահատուկ են բնապահպանությունն ու բնական ռեսուրսների օգտագործումը, որոնց ազդեցությունը, անկախ զարգացման աստիճանից, ուղղակիորեն կամ անուղղակիորեն կրում են բոլոր երկրները, տնտեսության բոլոր հատվածները, տնտեսավարողներն ու անհատները: 2015 թ. սկսված նավթի համաշխարհային գների աննախադեպ անկումը հերթական անգամ խուճապային ցնցում առաջացրեց ոչ միայն նավթ արդյունահանող, այլև բոլոր երկրներում, քանի որ այն անմիջականորեն ազդում է ամբողջ միջազգային տնտեսության վրա: 2015 թ. դեկտեմբերին Փարիզում կայացավ կլիմայի փոփոխության հիմնախնդրի շուրջ 21-րդ գլոբալ համաժողովը (այստեղ ընդունված փաստաթուղթը 2020 թվականից կփոխարինի Կիոտոյի համաձայնագրին), որտեղ ամրագրվեց խիստ տազնապալի մի իրողություն՝ երկրագնդի գլոբալ տաքացումը չպետք է գերազանցի 2 աստիճանը (ցելսիուսի չափման աստիճանով՝ 1880 թ. նորմալի համեմատ), մինչդեռ 1 աստիճանով արդեն բարձրացել է¹:

Մարդկությունը նման տազնապալի գործընթացներին և ցնցումներին դիմակայելու պայքարի որոշակի փորձ ունի, որի համար ստեղծվել ու կիրառվում են դրանց հակազդող համակարգեր ու տարբեր կառուցակարգեր: Էկոլոգիական խնդիրներով պայմանավորված՝ մաքուր կամ «կանաչ» ինովացիոն տեխնոլոգիաների լայնածավալ ներդրումը ի վերջո հանգեցնելու է նավթի դարաշրջանի ավարտին: Սաուդյան Արաբիայի հեղինակավոր շեյխերից մեկի՝ Ահմեդ Զաքի Ամանի պատկերավոր արտահայտությամբ՝ քարե դարը վերջացավ ոչ այն պատճառով, որ երկրի վրայից վերացան քարերը... այդպես էլ կվերջանա նավթային դարաշրջանը: Նավթային ներկայիս ճգնաժամի ընթացքում որոշ փորձագետներ արդեն իսկ հնչեցնում են այդ դրույթը: Կարծում ենք, որ նավթի դարաշրջանի ավարտը անխուսափելի է, սակայն դեռ վաղ է արձանագրել այդ իրողությունը:

---

¹ Տե՛ս «Глава Всемирного банка о климате и неравенстве». Euronews, <http://ru.euronews.com/2015/11/30/extreme-poverty-cannot-be-tackled-without-action-on-climate-change-warns-world/>

Նավթի և բնապահպանական խնդիրների հակազդեցության գործիքակազմում առանձնահատուկ դերակատարություն ունի էկոլոգիական հարկերի համակարգը, որն արդեն երեք տասնամյակ դանդաղ, սակայն հաստատուն քայլերով ընդլայնվում է զարգացած երկրներում (այսուհետ տեքստում մենք կիրառում ենք «էկոլոգիական հարկեր» և ոչ թե «բնապահպանական հարկեր» ու «հարկային համակարգի էկոլոգիզացիա» տերմինները՝ շեշտելու միջազգային պրակտիկայում էկոլոգիական հարկերի կիրառության հիմնովին տարբերվող մոտեցումը): Ինչ է այդ համակարգը, և ինչ տեսլական է անհրաժեշտ ՀՀ-ին հարկային համակարգի էկոլոգիզացիայի ներդրման առումով:

Սկսենք այն բանից, թե ինչ է հարկային համակարգի էկոլոգիզացիայի քաղաքականությունը: Այդ հարցի պատասխանը ստանալու համար անհրաժեշտ է անդրադարձ կատարել էկոլոգիական հարկերի տեսությանը, այդ ճանապարհով անցած ԵՄ-ի և ՏՀԶԿ-ի երկրների փորձին: Էկոլոգիական հարկերը, սկսած անցյալ դարի 90-ական թվականներից, հեղափոխություն առաջացրին հարկաբյուջետային ոլորտում և վերածվեցին հարկային քաղաքականության անկախ և հզոր հատվածի: Էկոլոգիական հարկերի հիմնական նպատակը ոչ միայն և ոչ այնքան ֆիսկալ է (այդ իմաստով դրանք հաճախ «չեզոք են»), այլև հարկատուների վարքագծի խթանումն է որոշակի էներգախնայող և ռեսուրսախնայող տեխնոլոգիաների նկատմամբ և բնապահպանական արդյունավետության մակարդակի բարձրացումը: Միևնույն ժամանակ էկոլոգիական հարկերից ստացված մուտքերը նպաստում են բյուջետային միջոցների համախմբմանը, և այդ ճանապարհով կարող են կրճատվել եկամտային հարկերի դրույքաչափերը: Էկոլոգիական հարկման համակարգը մեծ նշանակություն ունի ոչ միայն բնապահպանական, այլև տնտեսական խնդիրների լուծման առումով: Էկոլոգիական հարկերը չափազանց արդյունավետ են, երբ դրանք պատշաճորեն նախագծված են և ճշգրտորեն են գանձվում՝ հաշվի առնելով բնապահպանական աղտոտման վնասակար ազդեցությունը և/կամ բնապահպանական վնասակար գործունեությունը:

Պաշտոնական մակարդակով Եվրոպական միությունը էկոլոգիական հարկերի օգտագործման նպատակահարմարությանը առաջին անգամ անդրադարձավ դեռևս 1973 թ.: Էկոլոգիական հարկերի գործադրման հիմքը «Աղտոտողը վճարում է» սկզբունքն է (Եվրոպական միության 1973 թ. բնապահպանության գործողությունների առաջին ծրագիրը)²: XX դարի 80-ականների երկրորդ կեսին Եվրոպական միության երկրներում բարձրացավ էկոլոգիական հարկերի և վճարների կիրառումն ակտիվացնող քաղաքականության երկրորդ ալիքը:

² Տե՛ս «Шестая программа действий Европейского сообщества в области окружающей среды». Комментарий // http://eulaw.edu.ru/documents/legislation/okr_sreda/6progr.htm

Կարևոր է շեշտել, որ այն ժամանակ բնապահպանական ոլորտում բարձրացվեց հարցի լուծման նոր հայեցակարգը. շրջակա միջավայրի կառավարման ոլորտում անցում կատարվեց տնտեսական ազդեցության մեթոդներին (նախկինում այդ քաղաքականությունը շեշտը դնում էր բացառապես դիրեկտիվ լծակների վրա՝ քվոտավորում և այլն): Մկիզբ դրվեց հարկային համակարգի էկոլոգիզացիային, որն անցյալ դարի 90-ականներին համընկավ ռեցեսիային, զբաղվածության հիմնախնդրի սրմանը և աճող մրցակցությանը: Հարկային համակարգի էկոլոգիզացիայի մեթոդաբանական հիմքը դարձավ այսպես կոչված «կրկնակի շահաբաժինների» կամ առավելությունների հայեցակարգը (double dividend, win-win solutions), համաձայն որի՝ շրջակա միջավայրի պահպանության խթանումը հիմնված է տնտեսական կարգավորման ու ռեսուրսախնայողության վրա և իրականացվում է էկոլոգիական հարկերի (կամ վճարների) ներդրման միջոցով: Բազմաթիվ հետազոտողների բարձրաձայնած «կրկնակի շահաբաժին» տեսությունը (ներկայացված է ստորև) նշանակում է աշխատանքի ու կապիտալի վրա հարկային բեռի միաժամանակյա համամասնական նվազեցում, և դրանով իսկ այն խթանում է զբաղվածության աճը և նպաստում տեղական արտադրողների մրցունակության բարձրացմանը: Հարկ է նշել, որ էկոլոգիական հարկերը ներառում են հարկերը, տուժանքները և այլ տարբեր վճարներ, որոնք տարբեր երկրներում տարբեր կերպ են կոչվում: Մինչդեռ հարկերի և նման վճարների միջև առկա են նաև մեթոդական արմատական տարբերություններ: Հարկերը դասական իմաստով ոչ նպատակային պարտադիր վճարներ են և գանձվում են եկամտի առկայության կամ որոշակի գործունեություն կամ գործարքներ իրականացնելու դեպքում: Ի տարբերություն դասական հարկերի՝ բազմաթիվ երկրներում ավտոմեքենաների վառելիքի համար գանձվող վճարները հիմնված են «Աղտոտողը վճարում է» սկզբունքի վրա: Այս դեպքում նկատի ունեն մթնոլորտի որակի վատթարացումը. վերջին տարիներին այն դիտվում է որպես գլոբալ տաքացման գործոն: Այսպիսով, նման հարկերը նպատակային են, այսինքն՝ հարկատուները աղտոտման իրավունք են ստանում, կամ նման աղտոտման համար գանձված վճարները պետք է ուղղվեն շրջակա միջավայրի աղտոտման վնասի մասնակի փոխհատուցմանը: Այս առումով կարող ենք նշել, որ հարկի նման սահմանումը և «էկոլոգիական հարկ» տերմինը ներքին հակասության մեջ են «հարկ» հասկացության հետ, քանի որ էկոլոգիական հարկերը, որպես կանոն, ծառայում են բնապահպանական ծախսերի փոխհատուցմանը ռեսուրսներ օգտագործողների կողմից: Այսպիսով, էկոլոգիական հարկերը մեթոդաբանական առումով նպատակային վճարներ են. վճարողը իրավունք է ստանում շրջակա միջա-

վայրին վնաս պատճառելու կամ բնական ռեսուրսներ օգտագործելու: Էկոլոգիական հարկերի ու վճարների և հարկերի միջև գոյություն ունի նաև մեկ այլ մեթոդական տարբերություն, որը կապված է վճարի հայեցակարգային նշանակության հետ: Հարկերը՝ որպես ֆիսկալ գործիք, ուղղվում են միասնական բյուջե: Էկոլոգիական հարկերն ու վճարները ունեն կոնկրետ նպատակային նշանակություն և, որպես կանոն, կուտակվում են բյուջեի հատուկ ենթաֆոնդերում կամ արտաբյուջետային ֆոնդերում: Սակայն կան նաև բացառություններ, մասնավորապես՝ ավտոմոբիլային վառելիքի վրա սահմանված հարկը, որին բնորոշ են դասական հարկի հատկանիշները, քանի որ այն սովորաբար ուղղվում է ընդհանուր բյուջե: Չնայած մեթոդաբանական տարբերությունների առկայությանը՝ իրավակիրառության մեջ կամ գիտական հետազոտություններում նշված մեթոդաբանական տարբերությունները անտեսվում են, այսինքն՝ «Էկոլոգիական հարկեր, վճարներ» կատեգորիան հավասարեցվում է դասական հարկերին, և դրանք օգտագործվում են որպես հավասար կատեգորիաներ կամ հոմանիշներ: Այդ հասկացությունների նման հավասարեցման համար կարևոր գործոն է նաև էկոլոգիական հարկերի միջոցով դասական հարկերի ֆիսկալ ազդեցության փոխարինումը:

Հարկային բարեփոխումների էկոլոգիզացիայի մոտիվացիոն շարժիչն այն էր, որ տնտեսական խթանների համակարգը կձևափոխվի այնպես, որ հարկային բեռը չճնշի արտադրության գործոնները և ճնշում գործադրի բացառապես արտադրության բնապահպանական բացասական ազդեցությունների վրա³: Դրա վրա է կառուցվել «կրկնակի շահաբաժինների» կամ առավելությունների վարկածը, այսինքն՝ խնդիր է դրվում միաժամանակ ստանալ տնտեսական օգուտներ ու բարելավել շրջակա միջավայրի պահպանության վիճակը: Հարկային համակարգի էկոլոգիզացիայի կարևոր գիտական պնդումներից է (պոստուլատներից է) դրա չեզոքության պահպանումը, ինչը նշանակում է, որ էկոլոգիական հարկերի եկամուտները աշխատանքի և կապիտալի վրա դրվող հարկերի նվազեցման աղբյուր են դառնալու, իսկ վերջիններս գնահատվում են որպես ազատ շուկան խեղաթյուրող գործոններ: Որպես հետևանք այն պետք է դրական ազդեցություն ունենա զբաղվածության ու ներդրումների միտումների վրա: «Կրկնակի շահաբաժիններ» վարկածն առաջին անգամ առաջարկել է Տալոկը 1967 թ. «Գերազանցող առավելություններ» վերնագրով հոդվածում: Առաջին շահաբաժինը կամ առավելությունը հանգում է բարեկեցության մակարդակի բարելավմանը, որն արդյունք է շրջակա միջավայրի բարելավման (նվազում են աղտոտումները), երկրորդ պայմանական շահա-

³ См. у **Боске Б.** Экологизация налоговой системы в России. М., 2001, 116 էջ // <http://wwf.ru/resources/publ/book/23>, էջ 25:

բաժինը կամ առավելությունը ևս պայմանավորված է բարեկեցության բարելավմամբ, ինչը հանգում է հարկային համակարգի եկամուտների ստացման աղավաղումների կրճատմանը: Տալուկը նշում էր, որ էկոլոգիական հարկերը (կամ ադոտոման համար վճարվող հարկերը) պետք է դառնան պետական բյուջեի հիմքը, և դրանց պետք է առաջնահերթ ուշադրություն դարձնել, քանի որ դրանք ունեն երկակի գործառույթ. եկամուտներ են ապահովում բյուջեի համար և նվազեցնում են բացասական արտաքին ազդեցությունները: Այդ գաղափարը ուշադրության չէր արժանանում մինչև անցյալ դարի 90-ականների սկիզբը, երբ կլիմայի փոփոխության խնդիրը սևեռվեց բնապահպանական հարկերի վրա: Տալուկի սկզբունքը հետագայում իրենց զինանոց ներառեցին բազմաթիվ հետազոտողներ. ադոտոման հարկը կարող է փոխհատուցել ազատ ձեռնարկատիրության աշխատանքի և կապիտալի հարկերի աղավաղումները՝ «կրկնակի շահութաբաժնի» սկզբունքը: Միննույն ժամանակ բարելավվում է շրջակա միջավայրի որակը, և նվազեցվում են «աղավաղող» հարկերը: Այդ հետազոտողների շարքում կարելի է նշել Ն. Ֆուլդերտոնի⁴, Դ. Ֆուլերտոնին, Գ. Մետկաֆին⁵: Նրանք նշում են, որ հարկային աղավաղումները նվազեցնում են շուկայական տնտեսության արդյունավետությունը, և հաշվարկները ցույց են տալիս, որ լրացուցիչ մեկ դոլարի եկամուտը մասնավոր հատվածի վրա առաջացնում է շուրջ 1,35 դոլարի հարկային բեռ, 35 ցենտի տարբերությունը հենց «ավելցուկային բեռն է»: Ի տարբերություն դրա՝ ադոտոման հարկը կարող է բարձրացնել մասնավոր հատվածի արդյունավետությունը: Այսպիսով, առաջին, շահաբաժինը կամ առավելությունը հանգեցնում է ավելորդ հարկային բեռի նվազեցման: Վերը նշված հեղինակները շեշտում են, որ կրկնակի շահաբաժինների վարկածը չի կարող կարգավորվել ընդհանուր հիմքով: Որոշակի հանգամանքներում անցումը էկոլոգիական հարկերին կարող է բարելավել շրջակա միջավայրը և նվազեցնել հարկային համակարգի ընդհանուր բեռը: Այլ դեպքում, օրինակ, նման մոտեցումը կարող է մեծացնել հարկային համակարգի բեռը: Յուրաքանչյուր բարեփոխման վերաբերյալ պետք է դատել դրա արժանիքներով: Երկրորդ, ըստ հեղինակների մոտեցման՝ հարկի եկամուտներ ստանալու կարևորության շեշտումը տեղին չէ: Շրջակա միջավայրի և աշխատանքի առաջարկի վրա հնարավոր է համարժեքորեն դրսևորվի երեք տեսակի ազդեցության ռազմավարություն: Ռազմավարության մի տեսակը կարող է բարձրացնել բնապահ-

⁴ Տե՛ս **Noriko Fujiwara, Jorge Núñez Ferrer and Christian Egenhofer**, The Political Economy of Environmental Taxation in European Countries, p.6, www.mercury.ethz.ch/.../245_Environmental+Taxati

⁵ Տե՛ս **Fullerton Don, Gilberte E. Metcalf**, Environmental taxes and the double-dividend hypothesis: did you really expect something for nothing?, <http://scholarship.kentlaw.iit.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3112&context=cclawreview>

պանական բաղադրիչի եկամուտները, մյուս դեպքում նման եկամուտները նվազում են, իսկ երրորդ դեպքում ստացված եկամուտները դրա հետ կապված չեն: Ընդհանուր առմամբ՝ 1990-ականների կեսերին ակտիվացան «կրկնակի շահաբաժինների» բացարձակությունը կասկածի տակ դնող գիտական տեսակետները: Մասնավորապես, դրանց շարքին կարելի է դասել Լ. Գուլլերի⁶ և Պարիի⁷ տեսական ու գործնական մոդելները, որոնցով չհերքվեց «կրկնակի շահաբաժին» դրսևորման հնարավորությունը, սակայն կասկածի տակ դրվեցին հարկային համակարգի կառուցվածքի չեզոքության ենթադրությունն ու նախապատվությունը: «Կրկնակի շահաբաժինների» կամ առավելությունների վարկածը Մայքլ Պորթերի վարկածի համեմատ կարելի է համարել ավելի երկչոտ. վերջինիս պնդմամբ՝ բնապահպանական բարեփոխումները բարձրացնում են սոցիալական ապահովության մակարդակը և բարելավում են մրցունակությունը: 1991 թ. Մայքլ Պորթերը առաջ քաշեց բիզնեսի վրա բնապահպանական կանոնակարգումների ազդեցության ռազմավարությունը, որը գլխիվայր շրջեց եղած պատկերացումները. նա պնդում էր, որ լավ մշակված բնապահպանական կարգավորումը կարող է բարձրացնել մրցունակությունը: Մինչ այդ ավանդական պատկերացումներով բնապահպանական կարգավորումը նշանակում էր կազմակերպություններից լրացուցիչ ռեսուրսների պահանջ և նրանց կարողությունների սահմանափակում, որը հանգեցնում է շահույթի նվազեցմանը: Մրցունակության պահպանման նպատակների համար բնապահպանական նորմերի դերի վերաբերյալ հայտնի ուսումնասիրության մեջ Մ. Պորտերը և Կլաս վան դեր Լինդեն 1995 թ. նշում են, որ նախորդ բնապահպանական կանոնակարգումների մեծ մասում խախտվել են մրցունակության վրա դրական ազդեցության սկզբունքները: Ավանդական դիրեկտիվ քաղաքականության կամ հրամայական հսկողական կամ քվոտավորման չափորոշիչների փոխարեն առաջարկվում էր օգտագործել շուկայական խթաններ, որոնք նաև կօգնեն զսպելու և վերահսկելու ծախսերը: Շուկայական գործիքակազմի օգտագործմանը առաջնայնություն տալը բնապահպանական կարգավորման գործում վկայում է բնապահպանական բարեփոխումների հիմնավորված լինելու մասին: Հեղինակները կարևորեցին բնապահպանության կարգավորման վեց նպատակները. 1) ուղղակի ուշադրություն ռեսուրսների անարդյունավետ օգտագործմանը, 2) կորպորատիվ իրազեկություն և տեղեկություն հավաքելու աճ, 3) բնապահպանական խնդիրների համար առավել ամբողջական ծրագրի ապահո-

⁶ St' u **Lowrence H. Goulder**, Environmental Policy Making in Second Best Settings, <http://www.owlnet.rice.edu/~econ480/readings/goulder.pdf>

⁷ St' u **Ian Parry, Antonio Bento**, Tax Deduction, Environmental Policy, and Double Dividend Hypothesizes, <https://books.google.am/books?id=4asR3x11sEsC&pg=PA1&lp=PA1&dq=Parry,+Environmental+tax+double+divid>

վում, 4) կազմակերպական ինտեգրացիայի հաղթահարում ու ստեղծագործական մտածողության խթանում, 5) կրթության որակի բարելավում այն նպատակով, որ կարճաժամկետ կորուստները փոխակերպվեն երկարաժամկետ շահույթի, 6) կարգավորիչ փոփոխությունների բացահայտում, որոնք միտված պետք է լինեն ապահովելու նորարարական լուծումների փոխհատուցումը⁸:

Եվրոպական հանձնաժողովի 1993 թ. «Բնապահպանական վտանգի չեզոքացման մասին» փաստաթղթի համատեքստում «կրկնակի շահաբաժինների» փաստարկը վերաբերում էր նաև մրցունակության բարելավմանը և հանգում էր այն բանին, որ ընդհանուր արդյունավետության բարելավման համար լավ է ունենալ «վատ» բնապահպանական միջոցառումներ, քան «լավ» միջոցառումներ՝ ապրանքների (աշխատանքների) վերաբերյալ: Բազմաթիվ տնտեսագետներ բացարձակապես չէին ընկալում «ձրի ճաշը», որը դրված էր «կրկնակի շահաբաժինների» փաստարկի հիմքում, և բնապահպանական քաղաքականության անհաղթահարելիության հետադարձությունը, որը կիրառվում էր հետևորդներ ներգրավելու համար: Այդ առումով էկոլոգիական հարկերին և «կրկնակի շահաբաժին» խնդրին անդրադարձավ Գուլդերը 1995 թ. և նույնպես նշեց, որ գործնական առումով «կրկնակի շահաբաժին» տեսությունը բացարձակ չէ: Նա առաջարկեց տարբերակել «կրկնակի շահաբաժինների» ուժեղ և թույլ փաստարկները: Գուլդերի դիրքորոշումը հանգում է «կրկնակի շահաբաժինների» փաստարկների երեք տարբերակների: Առաջին՝ ուժեղ տարբերակով բնապահպանական հարկը փոխարինում է աղավաղող այլ հարկերին և օգնում է բարելավել սոցիալական ապահովումը. այդ մեկնաբանության կողմնակիցն էր Պիրսը: Երկրորդ՝ թույլ տարբերակով բնապահպանական հարկերը պարզապես կենտրոնանում են եկամուտների վերարտադրման վրա (հեղինակը նշում է, որ էկոլոգիական հարկերի օգտագործումը այլ խեղաթյուրող հարկերի նվազեցման համար ավելի լավ է, քան էկոլոգիական հարկերի մեկանգամյա գանձումը): «Կրկնակի շահաբաժին» երրորդ՝ միջանկյալ սցենարով ընդհանուր բարեկեցությունը կբարելավվի էկոլոգիական հարկային բարեփոխումների շնորհիվ, որը կախված է հարկի կոնկրետ խեղաթյուրող հատկություններից և փոխարինվում է էկոլոգիական հարկով⁹:

Հետագայում Բովենբերգի և Դե Մուիջիի 1994 թ. ուսումնասիրություններում տեսակետ հնչեց, որ պետական ֆինանսների դիրքերից առկա է բնապահպանական հարկերի ինտերակտիվ ներգործությունը՝ ի հակակշիռ էկոլոգիական հարկերի բարեփոխումների վերարտադրվող

⁸ Տե՛ս **Michael E. Porter, Claas van der Linde**, Green and Competitive: Ending the Stalemate, http://www.uvm.edu/~gflomenh/ENRG-POL-PA395/readings/Porter_Linde.pdf

⁹ Տե՛ս **Lawrence H. Goulder**, Environmental Taxation and Double Divident: A Reader's Guide, <http://link.springer.com/article/10.1007%2F978-1-4020-7749-5#page-2>

եկամուտների մոտեցման: Այս հետազոտողները հերքեցին, որ էկոլոգիական հարկերը ոչ թե թեթևացնում են, այլ ինչ-որ չափով բարդացնում են հարկման խաթարված արդյունքը, եթե նույնիսկ էկոլոգիական հարկերի եկամուտները կարող են նվազեցնել ավանդական աղավաղող հարկերը¹⁰: «Կրկնակի շահաբաժնի» վարկածը չհերքվեց ամբողջությամբ, սակայն զգալիորեն սահմանափակվեցին դրա կիրարկման սահմանները: Օրինակ՝ Ա. Բովենբերգը մատնանշում էր առաջին և երկրորդ «շահաբաժինների» միջև հակասությունը և հղում էր անում այն բանին, որ էկոլոգիական հարկերը չեն կարող միաժամանակ լուծել այդ երկու խնդիրները: Ընդգծվում էր, որ «կրկնակի շահաբաժինների» դրսևորման համար հարկային համակարգը պետք է արդյունավետ լինի: Այդուհանդերձ, այս ոլորտում առավել բարդացված մոդելներով իրականացված հետազոտությունները առաջ քաշեցին ավելի շատ փաստարկներ հոգուտ «կրկնակի շահաբաժնի» վարկածի ճիշտ լինելու: Նույն Բովենբերգը հետագա ուսումնասիրություններում պնդում էր, որ հարկային բարեփոխումների էկոլոգիզացիան ոչ միայն բարելավում է շրջակա միջավայրի որակը, այլև բարձրացնում է զբաղվածության մակարդակը, այն դեպքում, երբ աշխատանքն ու ռեսուրսները հեշտությամբ փոխարինում են միմյանց որպես արտադրության գործոններ, ընդ որում, արտադրական գործառույթում ամրագրված մասնաբաժնի գործոնը մեծ է, իսկ աղտոտման հարկերն ու շահութահարկի սկզբնական չափերը փոքր են¹¹: Բ. Բոսկեն, խոսելով «կրկնակի շահաբաժնի» տեսական մոդելի մասին, վկայակոչելով նույն Բովենբերգին, Ստիգլիցին և ուրիշների, նշում էր վեց կարևոր փաստարկ հոգուտ դրա գործունակության. 1) այդ տեսական մոդելները հաշվի չեն առնում հասարակության բարեկեցության որակի բարելավումը, որը բխում է շրջակա միջավայրի բարելավումից, 2) էկոլոգիական հարկերի տնտեսական «շահութաբաժինը» պարտադիր չէ, որ լինի դրական. այդ առումով կարևոր է առաջին բնապահպանական «շահաբաժնի» արժեքը և մեծությունը, 3) էկոլոգիական հարկերի բարեփոխումների կանխատեսելիությունը (նախապես դրանց հայտարարումը, աստիճանական և համակարգված իրականացումը, միջազգային մակարդակով համակարգումը) նվազեցնում է էկոլոգիական հարկերի տնտեսական ծախսերը, 4) էկոլոգիական հարկերի եկամուտները պետք է համապատասխանաբար փոխհատուցեն և նվազեցնեն «աղավաղող» հարկերի՝ աշխատանքի և կապիտալի հարկերը, և բյուջեում չվերաբաշխվեն

¹⁰ Տե՛ս **A. Lans Bovenberg, Ruud A. De Mooij**, Environmental Levies and Distortory Taxation, https://www.vwl.uni-wuerzburg.de/fileadmin/12010500/user_upload/skripte/ws08/Vertiefung_Steuern/BovenberdDeMoiij.pdf

¹¹ Տե՛ս **A. Lans Bovenberg**, Eenvironmental taxesdouble dividend, <http://link.springer.com/article/10.1023%2FA%3A1006836720884#page-2>

բնակչության նպատակային վճարումների համար, 5) «կրկնակի շահաբաժինների» մեծության գնահատականները որոշակիորեն տարբերվում են, և կասկածներ կան հենց դրա գոյության փաստի առնչությամբ: Տարբեր հարկերի բարդ փոխազդեցությունը հանգեցնում է այն բանին, որ որոշ հարկերի աղավաղող ազդեցության կրճատումը կարող է բարձրացնել մյուս հարկատեսակների տնտեսական կորուստները, 6) առավել կարևոր նկատառումը այն է, որ «կրկնակի շահաբաժին» վերաբերյալ վեճը չի կարող լուծվել զուտ տեսականորեն: Էկոլոգիական հարկերի բարեփոխումների յուրաքանչյուր հատուկ տարբերակ եզակի է և հանգեցնում է տարբեր «շահաբաժինների» կամ առավելությունների, որի մեծությունը առաջին հերթին կախված է մինչ այդ գոյություն ունեցող հարկային պայմաններից, ներդրվող բնապահպանական հարկերի տեսակներից, և այն բանից, թե ինչպես են օգտագործվում դրանցից հավաքված եկամուտները: Հետևաբար՝ յուրաքանչյուր դեպք պետք է վերլուծվի առանձին: Էկոլոգիական հարկերի առումով Ջ. Ստիգլիցը 2014 թ. շեշտում է՝ ավելի լավ է հարկել վատ բաները (աղտոտումը), քան լավ բաները (աշխատանքը)¹²: Շուկայում «արտադրվում են» չափազանց շատ «վատ բաներ», օրինակ՝ թունավոր թափոններ, և չափազանց քիչ «լավ բաներ», օրինակ՝ հիմնարար հետազոտություններ: Էկոլոգիական հարկերը կամ «ճշգրտող հարկերը» միևնույն ժամանակ բարձրացնում են տնտեսական արդյունավետությունը և եկամուտները՝ այդպիսով ապահովելով կրկնակի օգուտ: Ստիգլիցի կարծիքով, Էկոլոգիական հարկերի եկամուտների ամենակարևոր պոտենցիալ աղբյուրը ածխածնի հարկն է, ինչը կկանխի ածխածնի քառօքսիդի (CO₂) և այլ «ջերմոցային գազերի» արտանետումները, որոնք նպաստում են կլիմայի փոփոխությանը: Էկոլոգիական հարկերի պոտենցիալ եկամուտները «օպտիմալ» մակարդակում պետք է համապատասխանեն (գնահատման առումով) աղտոտման սոցիալական արժեքին, և այդօրինակ գնահատման դեպքում Էկոլոգիական հարկերի պոտենցիալը, ըստ Ստիգլիցի, հսկայական է: Ինչպես նշվեց վերը, վերջին երկուսուկես տասնամյակում՝ սկսած անցյալ դարի 90-ական թվականներից, եվրոպական երկրները մշտապես վարում են Էկոլոգիական հարկման ակտիվ քաղաքականություն: Այս բարեփոխումները միաժամանակ ուղղված են և՛ էներգախնայողության ու բնապահպանական միջոցառումների խթանմանը, և՛ հարկային բեռը կորպորատիվ եկամուտների և անհատական հարկերի ոլորտից փոխադրում են Էկոլոգիական հարկերի ոլորտ, որն անմիջականորեն արտացոլվում է էներգիայի սպառման մակարդակի ու բնապահպանական իրավիճակի ա-

¹² Տե՛ս **Joseph E. Stiglitz**, Reforming Taxation to Promote Growth and Equity, May 28, 2014, http://rooseveltinstitute.org/sites/all/files/Stiglitz_Reforming_Taxation_White_Paper_Roosevelt_Institute.pdf

ռանձին չափորոշիչների վրա: Եվրոպական և ՏՀԶԿ-ի զարգացած երկրներում էկոլոգիական հարկերը վաղուց դուրս են եկել բնապահպանական ծրագրերի խթանման նպատակների ներքանակից ու վերածվել են հարկային համակարգի էական բաղադրիչի և հետևաբար՝ հարկային բեռի: Ինչպես նշվեց, էկոլոգիական հարկերով որոշ չափով փոխարինվեց եկամտային հարկերի մասնաբաժինը, այդ իսկ առումով էկոլոգիական հարկերը էական ազդեցություն ունեցան հարկերի ընդհանուր կառուցվածքի վրա: Էկոլոգիական հարկերի սկզբնական ներդրումը նպատակ ուներ ուժեղացնել նավթամթերքների սպառման համար հարկային բեռը և ռեսուրսներ գտնել բնապահպանական հիմնախնդիրների լուծման համար՝ միաժամանակ ավելացնելով բյուջեի եկամուտները: Եվրոպական հանձնաժողովը ԵՄ-ի շրջանակներում բազմիցս հարց է բարձրացրել էկոլոգիական հարկերի ներդաշնակեցման վերաբերյալ: Դեռևս 1991 թ. Եվրոպական հանձնաժողովը ԵՄ խորհուրդ դիրեկտիվ մտցրեց էներգակիրների միասնական հարկի վերաբերյալ, որի նպատակն էր կրճատել ածխածնի քառօքսիդի (CO₂) արտանետումները և դրանով իսկ նվազեցնել մթնոլորտի աղտոտվածությունը: Հարկի ազդեցությունը հանգում էր էներգիայի առավել արդյունավետ օգտագործման խրախուսմանը՝ սպառողներին դրդելով օգտագործել էկոլոգիապես առավել մաքուր վառելիք:

Էկոլոգիական հարկերի բարեփոխումների ուղղությամբ հատկապես օրինակելի էին Սկանդինավյան երկրների քայլերը, որոնք հաջողությամբ վերակազմավորեցին իրենց հարկային համակարգը «կանաչ» կամ էկոլոգիական հարկերի ներքո: Առաջիններից մեկը էկոլոգիական հարկեր ներդրեց Ֆինլանդիան, որը սահմանեց «ածխածնի հարկը» 1990 թ., իսկ 1996 թ.՝ ԵՄ-ին անդամակցելուց հետո, բարեփոխումների ենթարկեց էներգիայի սպառման բոլոր հարկային ռեժիմները՝ բոլոր տեսակի վառելիքների համար սահմանելով առավել հավասարեցված հարկում: ԵՄ-ի կանոնների պահանջների համաձայն՝ «ածխածնի հարկից» ազատելու ռեժիմը տարածվում էր ստորֆի վրա, իսկ բնական գազի համար սահմանված էր գեղջ՝ 50 %-ի չափով: Նորվեգիան և Շվեդիան «ածխածնի հարկը» սահմանեցին 1991 թ., Դանիան՝ 1992 թ.: Նորվեգիան «ածխածնի հարկը» տարածեց ածխի և կոքսի վրա, որը օգտագործվում էր էներգետիկայում, և հատուկ հարկատեսակ մտցրեց ծծումբ պարունակող վառելիքի վրա: Բնական գազի վրա «ածխածնի հարկը» չէր կիրառվում, քանի որ երկրում գազի սպառումը չափազանց սահմանափակ էր: Առավել համապարփակ բարեփոխումներ իրականացրեց Շվեդիան՝ ներդնելով էկոլոգիական վճարներ և ԱԱՀ, միաժամանակ զգալիորեն նվազեցնելով շահութահարկի տոկոսադրույքը: Սահմանվեցին վճարումներ ածխածնի քառօքսիդի, ծծմբի և արտանետումների համար, դրա հաշվին նվազեցվե-

ցին նավթամթերքի համար սահմանված հարկերը: Այս սցենարի կիրառությամբ շատ նավթամթերքների մանրաձախ գները մնացին գրեթե նույն մակարդակին, զգալիորեն ավելացավ բնական գազի, ածխի և էներգակիր մագուրի գինը: Այսպիսով, ԵՄ երկրներում նշմարվեց տեսանելի միտում. հարկային բեռը եկամտային հարկերի ոլորտից տեղափոխվեց բնական ռեսուրսների արտադրության և սպառման հարկերի ոլորտ: Մինևույն ժամանակ, էկոլոգիական հարկերի ցանկի ընդլայնմանը զուգահեռ, տնտեսական խթաններ ստեղծվեցին շրջակա միջավայրի վրա արտադրության և սպառման բացասական ազդեցությունը նվազեցնելու համար: Նեղ նպատակային էկոլոգիական հարկերը դարձան բնույթով ավելի ընդհանուր բնապահպանական կողմնորոշում ունեցող հատուկ ծրագրերի իրագործման համար:

Աղյուսակ 1

Բոլոր էկոլոգիական հարկերը և դրանց ենթախմբերը Եվրոպական միության երկրներում (ԵՄ 28, 2013 թ.)¹³

	մլն եվրո	% էկոլոգիական հարկերից	% ՀՆԱ-ից	% բոլոր հարկերից և սոցվճարներից
Բոլոր էկոլոգիական հարկերը	331378	100	2.5	6.3
Էներգիայի հարկերը	248496	75.0	1.8	4.7
Տրանսպորտային հարկերը	66617	20.1	0.5	1.3
Աղտոտման և ռեսուրսների օգտագործման համար հարկերը	16266	4.9	0.1	0.3

Աղյուսակի տվյալները վկայում են Եվրամիության երկրներում էկոլոգիական հարկերի զգալի դերակատարության և կառուցվածքի մասին: ԵՄ երկրներում 2013 թ. ընդհանուր հարկային եկամուտների 6,3 տոկոսը բաժին էր ընկնում էկոլոգիական հարկերին և վճարներին, որոնք հիմնականում վճարում էին ավտոմոբիլային վառելիքից օգտվողները, իսկ էկոլոգիական հարկերի տեսակարար կշիռը ՀՆԱ-ի նկատմամբ բավականին շոշափելի մակարդակի էր՝ 2,5 տոկոս: ՀՀ-ում պատկերը հետևյալն է՝ էկոլոգիական հարկերի տեսակարար կշիռը՝ ներառյալ բնօգտագործման և բնապահպանության հարկերը, 2016 թ. ՀՀ պետական բյուջեում բոլոր տիպի հարկերից կազմում են 3,6 տոկոս, իսկ ՀՆԱ-ի նկատմամբ՝ 0,64 տոկոս¹⁴, իսկ առավել էականը այն է, որ դրանք

¹³ Տե՛ս «Eurostat, Total environmental tax revenue by type of tax, EU-28, 2013» YB15.png, Source Eurostat (online data code.env_ax_tax) http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Total_environmental_tax_revenue_by_type_of_tax_EU-28_2013_YB15.png

¹⁴ Հաշվարկները կատարվել են 2016 թ. ՀՀ պետական բյուջեի ցուցանիշների հիման վրա:

բացառապես ֆիսկալ բնույթի են և չեն վերաժվել էներգախնայող և ռեսուրսախնայող տեխնոլոգիաների և բնապահպանական արդյունավետության մակարդակի բարձրացման խթանիչ գործոնի:

Վառելիքի համար սահմանվող էկոլոգիական միասնական հարկը վաղուց ամրապնդվել ու գործում է Դանիայում և Հոլանդիայում: Ավելի խոշոր եվրոպական երկրները, այդ թվում՝ Ֆրանսիան, Գերմանիան, Մեծ Բրիտանիան, Իտալիան, Շվեյցարիան, սկսեցին հետաքրքրություն ցուցաբերել էկոլոգիական հարկերի և վճարների նկատմամբ՝ սկսած անցյալ դարի 90-ականների կեսերից, և շարունակում են ընդլայնել էներգասպառման նման հարկերի շրջանակը: Էկոլոգիական հարկերը շարունակում են տարածվել նոր ոլորտներում, որը հանգեցնում է նավթամթերքների սպառման վրա ճնշում գործադրելուն:

Անդրադառնանք ՀՀ կառավարության վերջին ձեռնարկումներին: ՀՀ կառավարության 2015 թ. սեպտեմբերի 10-ի նիստում հավանության արժանացավ օրենսդրական փաթեթ, որով նախատեսվում է փոփոխություններ և լրացումներ կատարել «էներգախնայողության և վերականգնվող էներգետիկայի մասին» ՀՀ օրենքում, «էներգետիկայի մասին», «Հարկերի մասին», «Շահութահարկի մասին», «Եկամտային հարկի մասին» օրենքներում: Մույն օրենսդրական նախաձեռնությամբ, որը ներառվել է ՀՀ ԱԺ օրակարգ, առաջարկվում է ապահովել վերականգնվող էներգետիկ ռեսուրսներ օգտագործող ինքնավար էներգաարտադրողների և էլեկտրական էներգիայի բաշխման լիցենզիա ունեցող անձի միջև էլեկտրաէներգիայի փոխանակման փոխհոսքերը, իսկ կարգավորման դաշտից հանել վերականգնվող էներգետիկ ռեսուրսներ օգտագործող էլեկտրական էներգիա արտադրող այն ինքնավար էներգաարտադրողներին, որոնց տեղակայանքների դրվածքային հզորությունը չի գերազանցում էլեկտրական էներգիայի տեղակայված իրենց սպառիչների ընդհանուր հզորությունը, բայց ոչ ավելի, քան 150 կիլովատտը: Համաձայն առաջարկված փոփոխությունների և լրացումների՝ նշված ինքնավար էներգաարտադրողները հարկման չեն ենթարկվի: Ընդ որում՝ դա վերաբերում է ինչպես տնտեսավարողներին՝ շահութահարկով, այնպես էլ ֆիզիկական անձանց՝ եկամտային հարկով: Օրենսդրական փաթեթի հիմնավորման մեջ նշվում է, որ այն ուղղված է ՀՀ-ում էներգախնայողության իրականացման և վերականգնվող էներգետիկայի զարգացման պետական քաղաքականության ու դրա իրագործման մեխանիզմների ապահովմանը՝ ՀՀ տնտեսության դիվերսիֆիկացմանը, ՀՀ տնտեսական և էներգետիկ անկախության ամրապնդմանը, ՀՀ էներգետիկ համակարգի հուսալիության բարձրացմանը, էներգախնայողությունը և վերականգնվող էներգետիկայի զարգացումը խթանող նոր արտադրությունների ստեղծմանը և ծառայությունների կազմակերպմանը, ինչպես նաև շրջակա միջավայրի, մարդու առողջության վրա տեխնաձին ազդեցությունների նվազեց-

մանր: Այս նախաձեռնության հիմքով բոլոր ցանկացողները հնարավորություն կունենան տեղադրելու արևային մարտկոցներ, ստանալու էլեկտրաէներգիա սեփական կարիքների համար և վաճառելու արտադրված ավելցուկային էլեկտրաէներգիան: Մինչդեռ արևային էներգիայի համար ՀՀ-ում սակագին դեռևս չի սահմանվել: Ինչպես վկայում է միջազգային փորձը, դա էժան հաճույք չէ, սակայն կարող է հետգնվել մի քանի տարում:

Հարկ է նշել, որ սույն օրենսդրական նախաձեռնությունը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ «էներգախնայողության և վերականգնվող էներգետիկայի մասին» ՀՀ օրենքի որոշ դրույթներ չեն գործում: Ինքնավար էներգաարտադրողների էլեկտրաէներգետիկական համակարգին միացումը և էլեկտրաէներգիայի առքուվաճառքի պայմանագրի կնքումը «Հայաստանի էլեկտրական ցանցեր» ՓԲԸ-ի կողմից չեն իրականացվում հարկային օրենսդրության հետ կապված խնդիրների պատճառով: Ուստի օրենսդրական նախաձեռնությունների փաթեթում մասնավորապես նշվում է.

1) շահութահարկով և եկամտային հարկով հարկման նպատակով եկամուտ չեն համարվում՝ վերականգնվող էներգետիկ ռեսուրսներ օգտագործող ինքնավար էներգաարտադրողների՝ էլեկտրական էներգիայի բաշխման լիցենզիա ունեցող անձից ստացվող հատուցման գումարները, ինչպես նաև հավասար փոխհոսքերի դեպքում՝ ինքնավար էներգաարտադրողների կողմից էլեկտրական էներգիայի բաշխման լիցենզիա ունեցող անձին մատակարարված էլեկտրական էներգիայի դիմաց էլեկտրական էներգիայի տեսքով ստացվող փոխհատուցումները,

2) շահութահարկով և եկամտային հարկով հարկման նպատակով ծախս չեն համարվում վերականգնվող էներգետիկ ռեսուրսներ օգտագործող ինքնավար էներգաարտադրողների կողմից էլեկտրական էներգիայի արտադրության հետ կապված ծախսերը:

Հարկային կարգավորման առումով կիրառվել է գրոյական կամ պարիտետի սկզբունքը, այն է՝ ոչ եկամուտ, ոչ ծախս, սակայն այս դեպքում հարց է առաջանում. ինչպե՞ս առանց ծախսերի ապահովել էներգետիկայի զարգացումը խթանող նոր այլընտրանքային հզորությունների ստեղծումը և դրանից ածանցվող վերը նշված դրական արդյունքները: Սույն օրենսդրական նախաձեռնության մեջ առկա է հարկային բաղադրիչը, սակայն դա չի նշանակում, որ ՀՀ-ն հարկային համակարգի էկոլոգիզացիայի նպատակային քաղաքականություն իրականացնելու նպատակ է հետապնդում: Այս քայլը առավելապես իրավիճակային է և առաջացել է վերականգնվող էներգետիկ ռեսուրսներ օգտագործող առանձին ինքնավար էներգաարտադրողների բողոքների հիման վրա առ այն, որ օրենսդրությամբ սահմանված կարգավորումները փաստորեն չեն գործում:

Եվրամիության, ինչպես նաև Եվրասիական տնտեսական միութ-

յան երկրների, մասնավորապես՝ ՌԴ-ի, Ղազախստանի և Բելառուսի փորձը ևս վկայում է, որ բոլոր երկրների տնտեսական քաղաքականության օրակարգում հարկային համակարգի էկոլոգիզացիան որոշակի առումով առկա է: Խնդիրն այն է, թե ինչ նպատակադրում ունեն այդ բարեփոխումները: ԵՄ երկրներում խնդիր է դրվել, որպեսզի էկոլոգիական հարկերի բարեփոխումը որոշակի ազդեցություն ունենա հարկային բեռի վերաբաշխման՝ կապիտալի ու աշխատանքի և այլ հարկերի վրա և չկրի բացառապես ֆիսկալ բնույթ: Այդ հարցը կարևոր է բոլոր երկրների համար՝ և՛ նրանց, որոնք արդեն իրականացրել են նման բարեփոխումներ, և՛ նրանց, որոնք պատրաստվում են դա անելու:

Վերը ներկայացվածից հետևում է, որ ՀՀ-ում անհրաժեշտ է ընդունել էկոլոգիական հարկային համակարգի հայեցակարգը՝ էլնելով ստորև նշվող գործոններից ու փաստարկներից:

1. ՀՀ-ն միացել է Եվրասիական տնտեսական միությանը և միևնույն ժամանակ շարունակում է ԵՄ-ի հետ ազատ առևտրի ռեժիմով անհատական համագործակցությունը: ԵՄ երկրներում հարկային համակարգի էկոլոգիզացիան իրականացվում է ավելի քան չորս տասնամյակ շարունակ և այժմ հարկային համակարգի անբաժանելի և կարևոր մասն է: Եվրասիական տնտեսական միության երկրները՝ ի դեմս Բելառուսի, Ղազախստանի և ՌԴ-ի, ակտիվորեն աշխատում են հարկային համակարգի էկոլոգիզացիայի ուղղությամբ: Ինչպես պետական կարգավորման այլ ոլորտներում, ՀՀ-ն այստեղ ևս պետք է կենտրոնանա այն արժեքների, չափորոշիչների և ստանդարտների վրա, որոնք ընդունված են տնտեսական այն տարածքում, ուր ՀՀ-ն ձգտում է ոչ միայն ներկա լինել, այլև ունենալ նախաձեռնողական դիրք:

2. Հարկային համակարգի էկոլոգիզացիան ճգնաժամային դրսևորումների հաղթահարման արդյունավետ միջոց է: 2009 թ. նոյեմբերին Եվրոպական միության սոցիալական կոմիտեն համաձայնեց Շվեդիայի այն դիրքորոշմանը, որ տնտեսական ճգնաժամը սպառնալիք է և միաժամանակ հնարավորություն՝ հրաժարվելու հարկային ավանդական մոդելից և զարգացնելու բնապահպանական առումով հարկային արդյունավետ ռազմավարություն, որն օգտակար է բոլորի համար՝ տնտեսությունը վերականգնելու, մրցունակությունը բարձրացնելու և նոր աշխատատեղերի ստեղծմանն օժանդակելու, միաժամանակ էներգետիկ բազան փոխակերպելու և արտանետումներն էականորեն նվազեցնելու առումով¹⁵:

3. ՀՀ-ում տուրիզմը հայտարարված է տնտեսական զարգացման առաջնահերթություն: Բնությունը պետք է ծառայի ներկայիս տնտեսա-

---

¹⁵ Տե՛ս **Astrida Slavickiene, Vida Ciuleviciene**, Comparative assessment of environmental taxes in the European Union states, European Scientific Journal May 2014 edition vol.10, No.14, www.file:///C:/Users/User/Downloads/3387-9922-1-PB.pdf

կան շահերին և պահպանվի ապագա սերունդների համար: Հետևապես ՀՀ-ն պետական մակարդակով պետք է կողմնորոշված լինի էկոլոգիական միջավայրի պահպանման գործուն ու արդյունավետ քաղաքականությանը:

4. ՀՀ-ն միջազգային բնապահպանական 19-ը կոնվենցիաների և արձանագրությունների անդամ է, որոնցից 11-ը գլոբալ կոնվենցիաներ են: 1993 թ. ՀՀ-ն միացավ ՄԱԿ-ի՝ կլիմայի փոփոխության շրջանակային համաձայնագրին, իսկ 2002 թ.՝ Կիոտոյի արձանագրությանը, որը ՀՀ-ի համար ուժի մեջ է մտել 2005 թ.¹⁶:

5. Հատկապես ածխաջրածնային էներգետիկ սակավ ռեսուրսներ՝ նավթ և գազ չունեցող բոլոր երկրներում ժամանակակից էներգախնայող տեխնոլոգիաների օգտագործումը վաղուց դարձել է տնտեսական և բնապահպանական ազգային քաղաքականության կարևոր առաջնահերթություն: Այդ առումով ՀՀ-ի համար ևս դա ակնհայտ և առաջնահերթ խնդիր է:

6. Էկոլոգիական հարկերի քաղաքականությունը ունի ընդգծված բազմապատիկ (սիներգիկ) արդյունք, քանի որ էներգախնայողության և բնապահպանական վերարտադրող սարքավորումների ու տեխնոլոգիաների պահանջները առաջատար լուծումների օգտագործման և ինովացիաների արդյունք են բազմաթիվ ոլորտներում:

7. Էներգառեսուրսների և շրջակա միջավայրի արդյունավետ օգտագործման խթանումը իր հերթին ստեղծում է բնապահպանական ծրագրերի լուծման համար անհրաժեշտ ուղղակի սուբսիդավորման զգալի աճի և «հարկային ծախսերի» մեխանիզմի օգտագործման հնարավորություններ:

8. Էկոլոգիական հարկերի իրականացման քաղաքականությանը հակվածությունը երկրի պատրաստակամության ու կարողության ցուցիչ և չափման միավոր է՝ իշխանությունների կողմից գործնականում իրականացնելու կայուն զարգացման սկզբունքները և ստանձնելու ապագա սերունդների համար պատասխանատվություն:

9. ՏՀԶԿ-ի և ԵՄ-ի զարգացած երկրներում հարկային համակարգի էկոլոգիզացիան ունի կայուն և աճող միտում. դա նկատելի է նաև Եվրասիական տնտեսական միության երկրներում, որը վկայում է այն մասին, որ հարկային քաղաքականության այս ուղղությունը զարգացող և անցումային երկրների համար վաղ թե ուշ ուղղակիորեն կամ անուղղակիորեն կվերածվի ընդհանուր հարկային քաղաքականության բաղադրիչի, որին պետք է պատրաստվել նախապես, որպեսզի այն կյանքի կոչելը չլինի ինքնաբերի, շտապողական և անարդյունավետ:

---

¹⁶ Տե՛ս «ՀՀ մասնակցությունը միջազգային բնապահպանական համաձայնագրերին», ՀՀ բնապահպանության նախարարություն, <http://www.mnp.am/?p=201>

10. ՀՀ-ում հարկային համակարգի էկոլոգիզացիայի համար նպաստավոր պայմաններ են ստեղծվել բարեփոխումների նախորդ ժամանակահատվածում. զգալիորեն բարելավվել է հարկային վարչարարությունը, նվազել են տարբեր ռիսկերի դրսևորումները, այդ թվում՝ կոռուպցիոն ռիսկերի:

Կարելի է ենթադրել, որ հարկային համակարգի էկոլոգիզացիայի ընդդիմախոսները կառարկեն, որ շրջակա միջավայրի պահպանման ջանքերը և բարձր բնապահպանական չափորոշիչներին համապատասխանության պահպանումը պահանջում են մեծ ծախսեր, և, բացի դրանից, կոշտ սահմանափակումների ներմուծումը նվազեցնում է տնտեսական զարգացման և բարգավաճման հնարավորությունները: Սակայն ոլորտի փորձագետները զգուշացնում են տնտեսական զարգացման և խոհեմ բնապահպանական քաղաքականության հակադրման վնասակարության մասին: Այստեղ, մասնավորապես, կարելի է հիշեցնել Բենուա Բոսկեի հայտնի միտքը, որ երկրի տնտեսական զարգացման իրական ակտիվացման դեպքում չի կարող լինել տնտեսության զարգացման կամ շրջակա միջավայրի միջև այլընտրանք: Տնտեսական բարձր նպատակների հասնելու կառավարության սոցիալական ծրագրեր իրականացնելն անհնար է առանց ժամանակակից բնապահպանական չափորոշիչների ներդրման¹⁷, իսկ «կեղտոտ» և հետամնաց տեխնոլոգիական լուծումների ներմուծումը ապագայում անխուսափելիորեն ծանր բեռ կդառնա տնտեսության համար, քանի որ ավելացնելու է տեխնոլոգիական ձեռքվածքը զարգացած երկրների համեմատ:

Բանալի բառեր – էկոլոգիական հարկեր, հարկային էկոլոգիական բարեփոխումներ, էկոլոգիական հարկերի կրկնակի շահաբաժինը, հարկերի խեղաթյուրող ազդեցությունը

ARA KARYAN – Процесс экологизации налоговой системы РА. – В статье даётся обзор теории экологизации налоговой системы, показаны практические шаги стран Евросоюза в этом направлении. Рассмотрены законодательные инициативы в Армении, касающиеся налоговой системы, обоснована необходимость её экологизации.

Ключевые слова: экологические налоги (эконалоги), экологическая реформа налогообложения, двойной дивиденд от эконалогов, искажающее влияние налогов

ARA KARYAN – Ecologization Processes of the RA Tax System. – The article presents an insight into the theory of ecologization of the tax system, the steps taken by the EU countries in that respect. It observes the RA tax legislation initiatives taken on a spontaneous basis around this issue. The problem setting on the ecologization of the RA tax system has been substantiated.

Key words: environmental taxes, environmental tax reform, double dividend of environmental taxes, distorting effect of taxes

¹⁷ Տե՛ս Բենուա Բոսկե, Экологизация налоговой системы в России. М., 2001, էջ 116, <http://wwf.ru/resources/publ/book/23>, էջ 10: